

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Оксіня Віталія Юрійовича на дисертаційне дослідження Стельмаха Владислава Юрійовича на тему: «Адміністративно-правові засади участі громадян у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища», подане до захисту на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Сьогодні Україна перебуває у надзвичайно складній політичній, економічній, соціальній та безпековій ситуації, що істотно вплинула на функціонування всіх сфер суспільного життя, у тому числі на систему охорони навколишнього природного середовища. Збройна агресія, масштабні руйнування інфраструктури, забруднення земель, водних ресурсів та атмосферного повітря зумовили різке загострення екологічних проблем і водночас актуалізували питання демократичного, прозорого та суспільно орієнтованого прийняття екологічно значущих рішень. За таких обставин особливого значення набуває забезпечення реальної участі громадян у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища, як необхідної умови запобігання екологічним ризикам, врахування публічних інтересів і досягнення балансу між економічним розвитком та екологічною безпекою.

Водночас чинний механізм забезпечення реалізації права громадян на участь у прийнятті екологічно значущих рішень залишається недостатньо ефективним, що проявляється у формальному характері процедур громадського обговорення, обмеженому доступі до екологічної інформації, низькому рівні врахування позиції громадськості та відсутності належної відповідальності уповноважених суб'єктів. Це знижує рівень довіри суспільства до органів публічної влади та створює передумови для прийняття рішень, які не відповідають вимогам сталого розвитку.

У зв'язку із цим, особливої актуальності набуває формування та вдосконалення ефективної системи адміністративно-правових засад забезпечення реалізації громадянами України права на участь у процесі

прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища. Така система має забезпечити реальний вплив громадськості на екологічну політику держави, підвищити якість управлінських рішень, сприяти запобіганню екологічній шкоді та гарантувати дотримання конституційного права кожного на безпечне і сприятливе для життя та здоров'я довкілля.

Дисертація Стельмаха В.Ю. присвячена дослідженню адміністративно-правових засад участі громадян у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища. Мета дослідження була повністю досягнена шляхом вирішення окремих завдань дослідження, результатом яких стали пропозиції щодо удосконалення чинного адміністративного законодавства у цій сфері.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади участі громадян у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Аналіз рецензованої дисертації дозволяє стверджувати, що визначена автором мета дисертації досягнута, а поставлені завдання розкриті в повній мірі.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. У межах дисертаційного дослідження автором здійснено ґрунтовний аналіз наукових джерел, норм чинного законодавства та підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на вивчення адміністративно-правових засад участі громадян у прийнятті рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища. Структура дисертаційної роботи відзначається внутрішньою узгодженістю, логічною послідовністю викладу та забезпечує цілісне і системне розкриття обраної тематики.

Основні результати дослідження знайшли відображення у п'яти наукових статтях, а також у трьох тезах доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях.

Проведений аналіз дисертаційної роботи та відповідних наукових публікацій дає підстави зробити висновок про наукову обґрунтованість отриманих результатів, їх теоретичну та практичну значущість у межах поставлених завдань. Дисертаційне дослідження Стельмаха В.Ю. виконано на належному високому науковому рівні, а опубліковані праці повною мірою відображають зміст усіх структурних розділів дисертації.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Структура дисертації, обрана автором, дозволяє послідовно та системно аналізувати проблеми адміністративно-правових засад участі громадян у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Стельмахом В.Ю. вперше: виділено ключові ознаки поняття «права громадян на участь у прийнятті рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища», до яких віднесено: особлива система джерел нормативно-правового регулювання; має дуалістичний характер; є гарантією реалізації і захисту права на сприятливе навколишнє середовище як фундаментального екологічного права; здійснюється шляхом залучення громадян до процесів правотворчості, громадського обговорення, консультування, здійснення громадської експертизи та контролю, гарантоване державою, що передбачає обов'язковий адміністративний чи судовий захист у разі його порушення (с.25–26).

Автор удосконалив теоретичний підхід щодо характеристики поняття «охорона навколишнього природного середовища», яке запропоновано розуміти у широкому та вузькому розумінні. Зокрема, відповідно до широкого підходу, – це сукупність суспільно-правових відносин, які виникають між ВРУ, КМУ, уповноваженими центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та громадянами України з питань забезпечення сталого суспільного розвитку, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки на території держави. Відповідно до

вузького тлумачення, охорона навколишнього природного середовища – це напрям державної політики, який виражено в системі законодавчо закріплених гарантій, а також заходів, способів, засобів та процедур, що реалізуються уповноваженими законодавством суб'єктами з метою забезпечення належного рівня природно-соціальних умов та процесів, законності використання природних ресурсів (землі, надр, води, атмосферного повітря, лісів, рослинного та тваринного світу), захисту територій та об'єктів природно-заповідного фонду, життя та здоров'я громадян (с.27).

У дисертаційному дослідженні проаналізовано досвід Сполучених Штатів Америки, Канади, Європейського Союзу в цілому, Німеччини, Франції, Польщі, Грузії та Республіки Казахстан щодо забезпечення реалізації громадськістю права на участь у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища, на основі чого відзначена позитивність та неоднозначність такого досвіду, адже в одних країнах даний аспект характеризується поєднанням державного та муніципального регулювання, в той час як в інших відповідна охорона цілком перебуває у сфері відання територіальної громадськості (с.28).

Обґрунтованість авторських пропозицій і достовірність отриманих результатів досягається за рахунок правильно обраних методів дослідження та всебічним використанням емпіричного матеріалу.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Нормативну основу роботи склали Конституція України, закони України, інші нормативно-правові акти, які регулюють забезпечення реалізації громадянами України права на участь у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища, а також законодавство зарубіжних країн у цій сфері.

Емпіричну базу дисертації становлять статистичні дослідження, відомості, що містяться на офіційних веб-сайтах суб'єктів забезпечення реалізації громадянами України права на участь у процесі прийняття рішень у сфері

охорони навколишнього природного середовища, вітчизняна та зарубіжна література, публікації у засобах масової інформації за цією тематикою.

Положення, висновки та рекомендації, запропоновані автором у дисертаційному дослідженні, є логічними, послідовними та мають достатній рівень обґрунтованості.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Високий рівень виконання завдань, поставлених автором у дисертаційному дослідженні, досягнуто шляхом використання сукупності загально-філософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у практичній діяльності. Зокрема, обґрунтовано необхідність розробки та прийняття закону «Про участь громадськості в ухваленні рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища».

У освітньому процесі – під час розробки навчальних посібників, методичних рекомендацій та викладання навчальної дисципліни «Адміністративне право та процес: доктринальні та практичні проблеми»

Щодо законотворчої діяльності, то запропоновані автором зміни до чинного законодавства можуть сприяти покращенню адміністративно-правових форм та методів забезпечення реалізації громадянами України права на участь у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Стельмаха В.Ю. – завершене дослідження, яке містить важливі наукові висновки та рекомендації. Вона відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України. Рецензоване дослідження, його результати та оформлення відповідають спеціальності «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертаційної роботи, визначено її зв'язок із науковими програмами, планами і темами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи, наукову новизну результатів, обґрунтовано практичну важливість одержаних у результаті дослідження висновків та узагальнень, а також представлено інформацію про апробацію результатів дослідження та структуру роботи.

Перший розділ «Загальна характеристика участі громадян у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища» складається з трьох підрозділів, в яких: визначено поняття та особливості охорони навколишнього природного середовища; розкрито правову природу права громадян на участь у прийнятті рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища та встановлено його місце у правовому статусі громадянина України; охарактеризовано нормативно-правові засади та принципи реалізації права участі громадськості у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Другий розділ «Адміністративно-правовий механізм забезпечення захисту інвестицій в Україні» складається з трьох підрозділів, в яких: окреслено систему суб'єктів забезпечення реалізації громадянами України права на участь у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища; розкрито зміст та визначити особливості адміністративних процедур забезпечення реалізації громадянами України права на участь у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища; охарактеризовано юридичні гарантії забезпечення реалізації громадянами права на участь у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Третій розділ «Вдосконалення адміністративно-правових засад забезпечення захисту інвестицій в Україні» складається з двох підрозділів, в яких: узагальнено зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення

реалізації громадськістю права на участь у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища; сформульовано шляхи удосконалення адміністративного законодавства, яке регулює забезпечення реалізації громадянами України права на участь у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища.

В підсумку кожного розділу та всієї дисертаційної роботи, дисертант наводить висновки, які свідчать про досягнення автором поставленої мети дослідження.

Особливо варто відзначити висновки, які мають практичну користь, зокрема автором, зроблено висновки щодо основних напрямів удосконалення адміністративно-правового забезпечення реалізації громадянами України права та ухвалення ними рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища, до яких віднесено: 1) невпорядкованість термінологічної бази законодавства, що регулює право громадян на участь у прийнятті рішення у сфері охорони навколишнього природного середовища. Запропоновано закріпити у вітчизняному законодавстві дефініції, що використовуються у міжнародному законодавстві з досліджуваного питання; 2) формальне визнання значення участі громадян у прийнятті рішення у сфері охорони навколишнього природного середовища. На сьогодні громадськість сприймається як опонент, а не партнер у процесі прийняття досліджуваних рішень та виконує консультативно-дорадчу функцію; 3) фрагментарність екологічного законодавства у цілому і законодавства, що регулює досліджуване право, зокрема. Шляхом вирішення цієї проблеми є уникнення копіювання нормативно-правових актів, ухвалених державами ЄС, адаптацію їх до уже існуючого вітчизняного законодавства та створення на цій основі системи законодавства, що регулює реалізацію права громадян на участь у прийнятті рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища; 4) пасивність самих громадських організацій, а також небажання суддів задовольняти позови громадських організацій у цій категорії справ, що свідчить насамперед про відсутність у зазначених суб'єктів сформованої екологічної свідомості. Отже,

виходом із ситуації, що склалася на сьогодні, є формування екологічних цінностей та екологічної свідомості шляхом запровадження безперервної екологічної освіти протягом життя. З цією метою запропоновано розробити нову Концепцію екологічної освіти в Україні, із залученням до цієї діяльності представників Міністерства освіти і науки України, Мінекономіки, наукових установ та організацій, а також громадськості; 5) недотримання принципу верховенства права у реалізації права громадян на участь у прийнятті рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища. Шляхом виходу є посилення засобі гарантій та контролю за діяльність суб'єктів процесу прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища; 6) недосконалість застосування інформаційних технологій забезпечення доступу до екологічної інформації як підстави для реалізації права громадян на участь у прийнятті рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища. Шляхом вирішення проблеми є запровадження інтегрованої електронної системи екологічного врядування; 7) розпорошеність норм, які регулюють право громадян на участь у прийнятті рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища по різних нормативно-правовим актам, що ускладнює процес їх застосування. Запропоновано ухвалення закону «Про участь громадськості в ухваленні рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища» (с.182–183).

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Результати дисертаційного дослідження Стельмаха В.Ю. на тему: «Адміністративно-правові засади участі громадян у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища» є достатньо обґрунтованими і виваженими.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані автором у дисертаційному дослідженні, відображаються в наукових публікаціях та тезах доповідей на науково-практичних конференціях і круглих столах. Сформульовані автором напрями удосконалення адміністративного законодавства та норм, які регулюють питання забезпечення участі громадян у

процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Позитивно оцінюючи роботу Стельмаха В.Ю. слід зауважити, що в деяких положеннях дисертації наявні неточності, дискусійні моменти, а також авторські позиції, які потребують більш детального обґрунтування й врахування при подальшому розробленні тематики дисертаційного дослідження. Зокрема:

1. Окреслюючи ключові ознаки поняття «права громадян на участь у прийнятті рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища», автором до них віднесено: «особлива система джерел нормативно-правового регулювання; має дуалістичний характер; є гарантією реалізації і захисту права на сприятливе навколишнє середовище як фундаментального екологічного права; здійснюється шляхом залучення громадян до процесів правотворчості, громадського обговорення, консультування, здійснення громадської експертизи та контролю, гарантоване державою, що передбачає обов'язковий адміністративний чи судовий захист у разі його порушення» (с.25–26). Однак, здобувач поза увагою залишає таку важливу ознаку, як відповідальність за порушення відповідного права, хоча ним і згадується адміністративний та судовий захист, проте не відмічена можливість юридичної відповідальності посадових осіб за перешкоджання участі громадян або ігнорування встановлених процедур.

2. Деякі висновки до підрозділів дисертаційного дослідження виходять за межі його предмету наукового пошуку з точки зору юридичної науки, наприклад висновок про те, що в роботі запропоновано «авторське визначення навколишнього природного середовища, згідно з яким це об'єктивно існуюча сфера життєдіяльності суспільства розташована на окремій ділянці землі, якій притаманний відповідний набір корисних копалин, водних ресурсів, кліматичних та біологічних умов, особливий тваринний і рослинний світи, а також інші природні фактори та показники» (с.75)

3. Не зовсім вдалим є визначення поняття «суб'єкти забезпечення реалізації громадянами України права на участь в процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища», під яким автор пропонує розуміти «сукупність уповноважених законодавством органів державної влади та місцевого самоврядування, до компетенції яких належать питання формування та забезпечення існування умов для ефективного, результативного та повноцінного виконання кожним окремим громадянином (і громадськістю в цілому) екологічних прав та прийняття участі у вирішенні різноманітних питань сфери охорони навколишнього природного середовища» (с.85). У визначенні дисертанта коло відповідних суб'єктів обмежене лише органами державної влади та місцевого самоврядування, не враховуючи судові органи, як ключових гарантів захисту і поновлення порушеного права, інші публічні інституції (омбудсман, спеціалізовані контролюючі та наглядові органи), суб'єктів делегованих повноважень, тощо.

4. У роботі автором слушно наголошено, що «з метою удосконалення адміністративних процедур інформування громадськості Мінекономіки розробити єдині вимоги до ведення веб-сайтів або вебсторінок відповідних департаментів з метою уніфікації їх змісту, що сприятиме полегшенню доступу до інформації щодо проведення консультацій з громадськістю; забезпечити подальше вдосконалення системи «Відкрите довкілля»; у Постанові Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» передбачити наслідки щодо неоприлюднення чи несвоєчасного оприлюднення орієнтовних планів консультацій з громадськістю, порушення строків консультацій, недотримання вимог до форми та змісту інформаційних повідомлень, а також звітів за результатами проведених громадських обговорень тощо» (с. 117–118). Однак, робота мала б більше практичне значення, якби дисертантом відповідні пропозиції було оформлені у вигляді більш конкретних змін до відповідного законодавства.

Зазначені зауваження та рекомендації носять дискусійний характер і не знижують загалом високого теоретико-методологічного рівня та практичної значущості представленого до захисту дисертаційного дослідження

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час аналізу рецензованої дисертації та опублікованих праць Стельмаха В.Ю. фактів порушення академічної доброчесності (плагиату чи фальсифікації) не виявлено. Дисертація Стельмаха В.Ю. є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне і прикладне значення.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Стельмаха В.Ю. на тему «Адміністративно-правові засади участі громадян у процесі прийняття рішень у сфері охорони навколишнього природного середовища» є завершеною, самостійно виконаною кваліфікованою науковою працею, що має вагомe теоретичне і прикладне значення, яка відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор - Стельмах Владислав Юрійович, - заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

**Офіційний опонент –
професор кафедри публічного управління,
адміністрування та права
Національного університету «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»,
доктор юридичних наук, професор**

Віталій ОКСІНЬ

